

I due contributi sono già apparsi nella seconda parte del volume sloveno-italiano "Capodistria tra Roma e Venezia - Contributi per la storia di Capodistria" del 1989 che è seguito al catalogo. La seconda parte della pubblicazione con una miscellanea di saggi sulla storia, l'archeologia e l'assetto urbano di Capodistria dal periodo romano e sino all'epoca barocca aveva tentato di comprendere organicamente la collocazione culturale di Capodistria (cui fa riferimento anche il titolo, molto indovinato) tra Roma e Venezia, in quanto geograficamente ciò non sarebbe stato possibile. Aveva tentato, dicevo, perchè si tratta per lo più dei riassunti di opere già pubblicate relative a fasi e periodi storici passati della città che dovrebbero apparentemente venir collegati dai risultati degli scavi nell'orto del convento dei cappuccini - non di ricerche compiute ad hoc. Ciò è forse illustrato nella maniera migliore dallo studio, per il resto ottimo, dello scomparso Jaroslav Šidak "Koper / Capodistria", che è stato pubblicato di recente nell'Arheološki Vestnik (n.25,1976).

Siccome parlando di questo volume siamo riandati all'edizione precedente, presentata dalla Società storica del Litorale di Capodistria e dal Čakavski sabor di Pola anche a Pola, vorrei menzionare anche gli altri contributi del doppio volume, che nell'edizione recensita non ci sono. Si tratta del lavoro già citato di J. Šidak, poi di due contributi che compaiono nella versione tedesco-italiana, quindi il lavoro di Salvator Žitko sullo sviluppo politico e amministrativo di Capodistria dalla tarda antichità alla fine del XIII° secolo. Rajko Bratož e Janez Peršič si sono occupati della storia della chiesa capodistriana, Ana Lavrič ha invece illustrato la relazione del vescovo veronese Agostino Valier che descrive le condizioni della diocesi nel 1579. Sonja Hoyer presenta il nucleo urbano medievale e i contributi delle successive epoche artistico-culturali. Alla fine viene pubblicato anche il verbale del placito del Risano dell'804 nell'originale latino e nelle versioni italiana (dovuta ad A. Petranović e A. Margetić - già pubblicata negli ATTI del Centro di Ricerche Storiche di Rovigno, 1983/84) e slovena (curata da R. Bratož).

La breve presentazione di Matej Župančič della storia delle scoperte archeologiche e dei vari siti a Capodistria (che non sono esattamente indicati sulle cartine) completa degnamente l'edizione tedesco-italiana del catalogo, ciò che non vale completamente per il contributo di Radovan Cunja, in quanto il testo del saggio e quello del catalogo sono troppo simili ed il lettore vi incontra in genere le stesse notizie. Ciò, nel concetto del doppio volume è comprensibile, il lettore tedesco però non riuscirà a capirlo in quando si trova davanti un libro solo e nell'introduzione a questa edizione l'autore della mostra, Mitja Guštin, non fa purtroppo riferimento a tale particolarità.

Per il resto il catalogo si presenta in una veste molto curata, con un bell'apparato fotografico illustrante il materiale scoperto durante gli scavi e particolari caratteristici del patrimonio culturale di Capodistria. In conclusione presenta infine un dettagliato catalogo dei reperti con la descrizione dei siti e degli oggetti esposti e la bibliografia.

In breve una pubblicazione notevole e quindi riteniamo quanto mai benvenuta questa edizione tedesco-italiana.

Darko Darovec

(traduzione: Daniela Bertoni)

Milan Pahor: SLOVENSKO DENARNIŠTVO V TRSTU

- DENARNE ZADRUGE, HRANILNICE, POSOJILNICE IN BANKE V LETIH 1880-1919.

Trst, 1989; 150 strani.

Še preden se bralec loti prebiranja knjige, mu pade v oči lična podoba publikacije, opremljena s številnimi zanimivimi in dokumentarnimi fotografijami. To je glede na založnika - Tržaško kreditno banko - tudi razumljivo, saj je knjiga okronala njeno trideseto obletnico delovanja.

Pregled širšega družbeno-političnega in gospodarskega dogajanja v habsburški monarhiji od srede 19. do začetka 20. stoletja nam nudita uvodni poglavji. Po udarek je predvsem na prebujanju in povezovanju slovenskega naroda ter njegovem spoznavanju, da ga pri življenju lahko ohrani v prvi vrsti gospodarska neodvisnost.

V drugi polovici 19. stoletja je Trst doživel svoj gospodarski razcvet, saj je kot glavno pristanišče habsburške monarhije postal privlačen za svetovni kapital in se tako razvil v mesto s pisano narodnostno strukturo, katere del so bili tudi Slovenci, ki pa v industriji in pomorstvu niso bili močnejše zastopani.

Osrednji del knjige se začne z opisom nastanka in razvoja zadružništva, ki je bilo tesno povezano z narodnim preporodom s konca šestdesetih let 19. stoletja, saj je bila zahteva po ustanavljanju slovenskih posojilnic in hranilnic ena izmed zahtev taborov. Tako pride leta 1885 do ustanovitve *Tržaške posojilnice in hranilnice*, ki je omogočila integracijo celotnega slovenskega gospodarskega prostora. Ta postane pomembna gospodarska pa tudi kulturna ustanova tržaških Slovencev, saj je zgradila svoj sedež - Narodni dom - ki je postal dom ne samo za hranilnico, temveč tudi za druge slovenske ustanove, in društva. V letih svojega obstoja je imela velike zasluge za blaginjo slovenskega naroda in bila trn v peti drugim gospodarsko uspešnim narodom. "Konec vojne je Tržaška posojilnica in hranilnica dočakala na

zdravi ekonomski osnovi ter z vsemi pogoji za nadaljnje uspešno poslovanje. Vendar so se časi spremenili in razpadla je avstro-ogrška monarhija in v naše kraje je prišla Italija," zaključuje avtor poglavje o Tržaški posojilnici in hranilnici.

Sledi podrobnejši prikaz nastajanja in delovanja Narodnega doma - simbola narodnega, političnega in kulturnega preporoda tržaških Slovencev, kar pa je bilo posledica njihove gospodarske prosperitete.

Poleg Tržaške posojilnice in hranilnice so v Trstu delovale še druge denarne zadruge, hranilnice in posojilnice. Leta 1904 je bila ustanovljena *Trgovsko-obrtna zadruga* - denarni zavod, ki je pomagal malim trgovcem in obrtnikom. Zadruga je bila pomemben člen v verigi slovenskega gospodarstva, poslovala je uspešno, podpirala pa je tudi kulturne in izobraževalne ustanove in društva.

Pri Sv. Ivanu je delovala od l. 1905 *Ljudska hranilnica in posojilnica*. Po vojni se je združila s Tržaško posojilnico in hranilnico.

Na nekoliko drugačnih temeljih je osnovala svoje delovanje *Splošna hranilnica*. Njen namen ni bil le nabiranje vlog in dajanje posojil, temveč naložba prihodkov, ki se obračajo in obrestujejo.

Tik pred vojno je bila ustanovljena *Narodna posojilnica in hranilnica*, ki je imela širok spekter delovanja; poleg posojilnih in hranilnih vlog, kreditov, hipotek, menic in valut zasledimo še dejavnost na zavarovalnem področju. Za zadovoljevanje ekonomskih potreb slovenskih prebivalcev v Trstu in okolici so nastajale trgovske, kmetijske, delavske in obrtne zadruge.

Med omenjenimi denarnimi zavodi pa je bila med najpomembnejšimi *Jadranska banka*, ki je bila ustanovljena leta 1905 v prostorih Slovenske čitalnice. Nastala je na pobudo zavednih gospodarstvenikov in politikov in imela značaj delniške družbe z okoli 2500 delnicami, v nominalni vrednosti 400 kron. Začetki so bili za banko trdi predvsem zaradi močne tržaške konkurence, zato je kmalu poleg v bančništvu začela delovati tudi na drugih področjih: v trgovini, industriji, pomorstvu. Prav na slednjem področju so dosegli uspeh, saj so uspeli združiti več manjših paraplovnih družb v družbo *Dalmatija*, kjer je imela *Jadranska banka* 40% sredstev v svojih rokah. Pomembni koraki so bili doseženi tudi v ustanavljanju podružnic v Ljubljani, Opatiji, kasneje celo v Zadru, Splitu, Metkoviću, Kotorju in na Dunaju. Sklepala je še razne posle s podjetji, kot je bilo gradbeno podjetje Martelanc, vstopila v konzorcij hotelske družbe Grljan-Miramar, med največje poslovne uspehe pa sodi fuzija z Hrvaško vjersijsko banko v Dubrovniku. V špeditijsko družbo *Balkan* je vložila 10% kapitala. Vojni čas je kajpada vplival na dejavnost banke, saj se je usmerila v vojna posojila, ki so dala dobre rezultate in s tem koristi, tako da je banka to kočljivo obdobje dobro prestala.

Ko govorimo o denarništvu v Trstu, pa moramo poleg slovenskega omeniti še denarne zavode drugih slovanskih narodov. Sem sodijo:

- Hrvatska štedionica v Trstu (ustanovili Hrvati Zrinci),
- podružnica Ljubljanske kreditne banke v Trstu (ustanovljena leta 1908)

- Uštedni banka českých sporitelů (Osrednja banka českých hranilnic je bila podružnica češke banke, odprta že leta 1903. Med osnovnimi nalogami banke je bila tudi ta, da si pridobiva poslovne stike s čim večjim številom denarnih zavodov monarhije, posebno z denarnimi zavodi slovanske narodnosti. Posebno pozornost je posvetila tudi izseljeniškem vprašanju in zato ustanovila delniško družbo *Bohemie*, ki je imela svoje agenture tudi v Trstu.

- Živnostenska banka (To je bila podružnica v Trstu, katere poglobitna naloga je bila podpora češkemu prometu skozi tržaško pristanišče.)

V tem času pride v Trstu tudi do ustanovitve nekaterih zavarovalnic:

- Croatia (leta 1904)
- Prva češka splošna delniška družba za zavarovanje
- Zavarovalna banka Slavija iz Prage (Ta je odprla svoje zastopstvo v Trstu v vojnih letih.)

Po prvi svetovni vojni pride do spremenjenih političnih in ozemeljskih razmer; Slovenci smo bili razdeljeni med štiri države. Gospodarstvo Julijske krajine je izgubilo podonavsko zaledje in bilo zaradi tega v težkem položaju. Trst je bil le še senca najpomembnejšega predvojnega pristaniškega središča. Kriza je prizadejala tudi slovensko gospodarstvo in z njim denarništvu, stopnjeval pa jo je še prihod fašizma na oblast leta 1922, saj so nacionalisti videli v posojilnicah glavne postojanke slovenske politične obrambe. Tako je razpustu društev leta 1928 sledila še razpustitev slovenskih gospodarskih ustanov, med katerimi denarni zavodi niso bili izjema.

Po koncu druge svetovne vojne in padcu fašizma so si slovenski politični in gospodarski krogi postavili temeljno nalogo: ustanovitev slovenskega denarnega zavoda. Po večkratnih neuspeših poskusih je bila prižgana zelena luč za ustanovitev slovenskega denarnega zavoda ob podpisu londonskega memoranduma leta 1954. 22. julija 1957 je bil v Ulici Filzi ustanovni občni zbor slovenskega denarnega zavoda v Trstu. Nastala je banka na delniški osnovi z imenom: *Banca di credito di Trieste - Tržaška kreditna banka*, ki je še danes steber slovenskega gospodarstva v Trstu.

Knjiga zgodovinarja Milana Pahorja predstavlja pomemben prispevek k zgodovini zamejskih Slovencev, saj vemo, da razmere v gospodarstvu vplivajo na vsa področja političnega in družbenega življenja. Slovenci v Italiji seveda niso izjema, še več, njihova narodna samostojnost in obstoj sta pogojena s samostojnim gospodarstvom in financami.

Knjiga je tudi prva monografska študija na tem področju z omenjeno tematiko. Obilno je dokumentirana tako s fotografijami kot tudi (mogoče celo malce preveč) z zapisniki s posameznih sestankov in časopisnimi članki, ki so bili objavljeni v takratnem tržaškem časopisu.

Ena največjih pomanjkljivosti te knjige - kot je na predstavitvi v Kopru, organizirani v okviru Zgodovinskega društva za južno Primorsko, dejal sam avtor - je ta, da knjiga ni naprodaj zaradi italijanske zakonodaje o sponzoriranju. Mislim pa, da je avtor poskrbel, da je knjiga registrirana v vseh pomembnejših knjižnicah in kulturnih institucijah.

Vida Rožac-Darovec

faktorji tolikšne intenzitete, da je šele spoj njegove močne volje, notranje psihične stabilnosti in fizične zmožnosti zmogel izbojevati dosežene delovne in življenske uspehe. S tem se je uvrstil v sam vrh znamenitih zgodovinarjev zahodne Hrvaške in Istre, v red zaslužnih jugoslovanskih znanstvenikov, ki so ga poznali in cenili tudi v tujini."

Jugoslovanska akademija znanosti in umetnosti iz Zagreba je že pred časom načrtovala simpozij na temo življenjskega opusa dr. Danila Klena ob njegovi osemdesetletnici. Simpozij je lanskega septembra potekal na Reki brez njega, kajti v njegovi bolezni ga je smrt doletela že 12. aprila 1990.

Darko Darovec

IN MEMORIAM

Dr. Danilo Klen
(1910 - 1990)

Kratko znanstvo z njim mi je bilo v veliko zadovoljstvo. Prvi sestanek v prostorih Historijskega arhiva na Reki, kjer je zadnja leta pred upokojitvijo služboval kot direktor, je potekal v vzdušju starega prijateljstva. Sploh je bil dr. Danilo Klen izredno odprte in sprejemljive narave, pogovor z njim pa pravo zadovoljstvo, kar so trdili vsi, ki so ga imeli čast spoznati.

Rodil se je 9. septembra 1910. leta v Trstu kot sin ladjedelniškega delavca iz Hrvaškega Zagorja in matere iz Branika oziroma Rihemberga v Vipavski dolini. Izredno je bil ponosen na svojega klenega očeta, po materini strani pa je bil navezan na slovensko kri, kar se je poznalo v njegovih delih.

Čeprav pravnik po svoji osnovni izobrazbi, je kot visokošolski predavatelj za finančno pravo in gospodarsko zgodovino stopil v svet publicistov kot zgodovinar, s številnimi deli, predvsem iz srednjeveške preteklosti Istre, Kvarnerskega primorja in Gorskega Kotarja. Obdelal je prvenstveno podeželje Istre, in sicer koprsko ozemlje, okolico Buzeta, zaledje primorskim mest Poreča, Pulja, Labina in Reke. Postavil je temelje jugoslovanski historiografiji v proučevanju obdobja posvetne vladavine oglejskih patriarhov, statutih istrskih mest, fevdalnih posestev in vloge županov v Istri. Zanimali so ga predvsem pravno-podložniški in gospodarski odnosi v beneškem obdobju istrskega polotoka, posebno pa se je ukvarjal tudi s Pazinsko knežijo.

V zadnjem času je zbral in na podlagi že napisanih študij objavil izjemno delo o življenju galjotov na vzhodni jadranski obali: *Ščavunska vesla* v seriji *Istra kroz stolječa* (1986), ter napisal obširno monografijo o Reki. V uvodu k *Ščavunskim veslom* je dr. Petar Strčić zbral tudi Klenovo številno bibliografijo in takole označil to enkratno osebnost: "Življenje Danila Klena je prepleteno z zunanjimi

IN MEMORIAM

Dr. Branko Marušić
(1926 - 1991)

Istarska i sjevernojadranska arheologija izgubila je prvih dana 1991. godine neumornog i plodnog znanstvenog i stručnog radnika, dr. Branka Marušića, koji je preminuo 4. siječnja u bolnici na Golniku kod Kranja.

Branko Marušić, rođen 8. listopada 1926. godine u Planini kod Rakeka (Postojna), u obitelji istarskih emigranata. Arheologiju i povijest umjetnosti diplomirao je u Ljubljani 1950. godine, a još od 1948. godine radio je, do umirovljenja 1989. godine, u Arheološkom muzeju Istre u Puli. Na radnom mjestu kustosa od 1951. godine, utemeljio je i vodio Odjel za srednjovjekovnu arheologiju. Zvanje višeg kustosa stekao je 1960. godine, zvanje znanstvenog suradnika 1969., muzejskog savjetnika 1978. godine. Iste godine, temeljem obranjenе doktorske disertacije na Filozofskom fakultetu Univerze u Ljubljani (1976. godine) stekao je i zvanje višeg znanstvenog suradnika, a 1988. godine znanstvenog savjetnika. Od 1967. do 1979. godine obavljao je dužnost direktora Arheološkog muzeja Istre, a od 1972. do 1988. godine držao je nastavu iz kolegija Ranosrednjovjekovna arheologija na Filozofskom fakultetu u Ljubljani; najprije kao honorarni predavač, zatim u svojstvu izvanrednog i redovitog honorarnog profesora. Od osnivanja Hrvatskog arheološkog društva 1967. godine bio je član tog strukovnog udruženja, u dva mandata i član Uprave društva, a na Skupštini, održanoj ujesen 1990. godine, proglašen je njegovim počasnim članom, za izuzetan doprinos istraživanju arheologije i povijesti ranoga srednjega vijeka, naročito Istre, ali i susjednih područja.

Tijekom punih četrdeset godina rada u Arheološkom muzeju Istre u Puli dr. Branko Marušić ostvario je mnogobrojna terenska istraživanja, utemeljio je starohrvatsku arheologiju u Istri, sakupio je i obradio bogatu i značajnu kulturno-povijesnu gradju tog najstarijeg razdoblja na-